

به نام خدا

آرایه های ادبی

مؤلف: دکتر مهران بیغمی

سرشناسه:	بیغمی، مهران، ۱۳۴۵-
عنوان و نام پدید آور:	بیان و بدیع: آرایه های ادبی / مولف مهران بیغمی.
مشخصات نشر:	تهران: شریف، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری:	۳۳۲ ص.
شابک:	۵۵۰۰۰ ریال ۳-۸۴-۵۶۴۹-۹۶۴-۹۷۸.
وضعیت فهرست نویسی:	فیپا
عنوان دیگر:	آرایه های ادبی.
موضوع:	معانی و بیان -- راهنمای آموزشی (متوسطه)
موضوع:	معانی و بیان -- آزمون ها و تمرین ها (متوسطه)
موضوع:	فارسی -- بدیع -- راهنمای آموزشی (متوسطه)
موضوع:	فارسی -- بدیع -- آزمون ها و تمرین ها (متوسطه)
موضوع:	دانشگاهها و مدارس عالی -- ایران -- آزمونها
رده بندی کنگره:	۱۳۹۰ پ ۹۶ / پ ۳۳۵۶ PIR
رده بندی دیوی:	۸۴۰ / ۴۲۰۷۶
شماره کتابشناسی ملی:	۲۳۸۵۹۷۱

□ مؤلف: دکتر مهران بیغمی

□ ناشر: نشر شریف

□ ویراستار ادبی: الهام رحیمی

□ حروفچینی: الهه پیاب، فاطمه مصری خانی، زهره لطفی

□ طرح روی جلد: سجاد پاهنگ دار

□ چاپ و صحافی: چاپ و نشر شریف

□ شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

□ نوبت چاپ: اول: تابستان ۱۳۹۰

□ شابک: ۳-۸۴-۵۶۴۹-۹۶۴-۹۷۸

□ قیمت: ۵۵۰۰۰ ریال

فهرست مطالب

			مقدمه
۱۸۱	تضمین	۱	فصل اول: علم بیان
۱۸۵	تضاد (طباق)	۲	تشبیه
۱۹۱	متناقض نما	۵۱	استعاره، استعاره مصرحه
۲۰۱	حسن آمیزی	۵۹	استعاره مکنیه
۲۰۷	ایهام	۷۱	مجاز
۲۱۹	ایهام تناسب	۸۱	کنایه
۲۲۶	لف و نشر	۱۰۵	فصل دوم: علم بدیع
۲۳۴	اغراق	۱۰۵	آرایه‌های لفظی
۲۴۱	حسن تعلیل	۱۰۶	واج آرای (نغمه‌ی حروف)
۲۵۲	اسلوب معادله	۱۲۱	سجع
۲۶۶	نمونه سوالات آرایه‌های ادبی	۱۲۱	موازنه و ترصیع
۲۹۳	پاسخ‌نامه‌ی تشریحی	۱۳۰	جناس
۳۰۶	آزمون آرایه‌ی ادبی شماره ۱	۱۵۲	اشتقاق
۳۱۲	آزمون آرایه‌ی ادبی شماره ۲	۱۵۷	تکرار و تصدیر
۳۱۸	نمونه سوالات آرایه‌های ادبی (آزمون سراسری ۸۹)	۱۶۳	عکس
۳۲۴	پاسخ‌نامه‌ی کلیدی آزمون‌ها	۱۶۷	آرایه‌های معنوی
۳۲۶	منابع و مآخذ	۱۶۸	مراعات نظیر
		۱۷۴	تلمیح (اشاره)

مقدمه

به نام بسدیع بیان آفرین بر آن خالق انس و جان آفرین

عناصر سازنده‌ی یک شعر کامل بی‌تردید عبارتند از: احساس و عاطفه، خیال و موسیقی کلام. این عناصر هم‌چون دندان‌های چرخ‌دنده‌های ساعت دست به دست هم می‌دهند تا کلامی هنرمندانه و مطابق طبع لطیف به ظرافت ثانیه‌ها و دقیقه‌های زمان پدید آید. هرچه کلام خیال‌انگیزتر باشد بر دل خواننده اثری ماندگارتر می‌گذارد به شرط آن که مفهوم و مضمون فدای لفاظی نشود و هنرمندی و محتوی، فراخور هم باشند. وقتی می‌گوییم: «امسال اصلاً باران نیاریده است» تنها سخنی گفته‌ایم که خبری را مطابق با قواعد خشک زبان بیان می‌کند، اما وقتی شیخ اجل چنین می‌سراید که:

«چنان آسمان بر زمین شد بخیل که لب تر نکردند زرع و نخیل»

همان خبر را با صورتهای خیالی به خصوص شخصیت بخشی برای آسمان و مزارع به گونه‌ای بر ذهن خواننده‌ی مشتاق می‌نشانند که با احساسی همراه می‌شود.

عواملی نظیر موسیقی الفاظ و خوش‌آهنگی ترکیب‌ها و بهره‌گیری از تشبیه، استعاره، مجاز و کنایه به دلیل تصرف در ذهن مخاطب موجب قبض و بسط و تأثیر در نفس وی خواهد شد.

آرایش‌های بدیعی گرچه همانند بازی دل‌نشینی هستند که شاعر با تصورات و تخیلات خویش برپا می‌کند، اما پایان خوش این بازی، تأثیر در نفس خواننده و احساس و ادراک عمیقی است که در او لذت و شادمانی به وجود می‌آورد، بدون شک بی‌بردن به این لفت و شادمانی، نیازمند دقیق شدن در پهنه‌ی کلام است با تمام زوایا و خفایای آن، باید مهره‌های صفحه‌ی شطرنج کلام را بشناسی و جایگیری آن‌ها را تشخیص دهی تا بتوانی به مقصود آن دست یابی.

برای آشنایی با گوشه‌ای از این بازی هنرمندانه و نقاشی کلام به این دو بیت خواجه‌ی راز، حافظ شیراز، نظر می‌اندازیم:

سرو چمان من چرا میل چمن نمی‌کند همدم گل نمی‌شود یاد سمن نمی‌کند

تا دل هرزه گرد من رفت به چین زلف او زان سفر دراز خود عزم وطن نمی‌کند

آنچه در این ابیات می‌یابیم تصاویری است که از صورت‌های خیال در ذهن شاعر ترسیم شده است، به بیان دیگر تصویر همان صورت خیال است، در این ابیات حافظ، «سرو چمان» استعاره‌ای برای معشوق اوست که گویا گوشه‌گیر است و به باغ و چمن نمی‌آید.

در بیت دوم زیبایی تصویر به اوج می‌رسد، با کلمه‌ی «چین» شاعر به زیبایی تصویرسازی کرده است و در عین این که به چین و شکن زلف معشوق نظر دارد از سرزمین چین و دوری آن از ایران نیز غافل نیست و دل عاشق که گرفتار چین زلف معشوق شده، زلفی که مثل راه چین طولانی و دراز است، این دل از این سفر طولانی دیگر تمایل به بازگشت به وطن ندارد و در همان پیچ و خم گیسوی دراز معشوق گرفتار مانده است.

با این وصف می‌توانیم به اهمیت آرایه‌های ادبی که ابزاری برای شاعر و نویسنده هستند تا بین خیال خود و دنیای مخاطب پل بزنند، پی ببریم و شناخت آن را برای دست یافتن به عالم پر نقش و نگار احساس و عاطفه‌ی شعر و شاعری برای خود لازم می‌دانیم.

از آن جایی که کشف راز زیبایی این احساس و درک لطافت آن با غوطه‌ور شدن در دریای شعر شاعران عاشق ممکن است، لذا با شناخت اصول و تعاریف صور خیال و بدیع، کاربرد آن را در شواهد مثال می‌یابیم.

این کتاب در دو بخش «بیان» و «بدیع» تنظیم شده است و در آن، درحد توان مؤلف کوشش شده است تا ابتدا به زبانی ساده و روان مفاهیم توضیح داده شود و همراه آن نمونه‌ها و مثال‌هایی همراه با شرح آمده است و سپس در پایان هر مورد نمونه‌هایی از آن آرایه تحت عنوان تمرین آمده است که از خواننده خواسته شده است تا یافته‌های خود را در هر درس به صورت تمرین و تشریح آن نمایان سازد.

از آن جایی که هیچ املائی نانوشته‌ای، غلط نخواهد داشت، با بیان نقاط ضعف این کتاب، مؤلف را در به گزینی دانسته‌ها یاری نماید.

بر خود لازم می‌دانم از خانم‌ها الهه پیاب، فاطمه مصری‌خانی و زهره لطفی که در تنظیم و حروفچینی این مجموعه از هیچ تلاشی دریغ ننمودند سپاسگزاری نمایم.

و نیز سپاس ویژه‌ی خود را از سرکار خانم محدثه پورولی و جناب آقای مهندس سیدرضا چایچی برای به انجام رساندن این تلاش اعلام می‌نمایم.

زمستان ۸۹

مهران بیغمی